

Katedra výtvarné kultury Fakulty pedagogické
Západočeské univerzity v Plzni

a

Asociace pro mediální pedagogiku o. s.

MEDIÁLNÍ PEDAGOGIKA V TEORII A PRAXI

Sborník příspěvků z mezinárodní konference
o mediální výchově a pedagogice

Plzeň, 17. – 18. června 2009

TEORIE MEDIÁLNÍ PEDAGOGIKY

Bernd SCHORB, Zdeněk SLOBODA

Abstrakt

V tomto textu představujeme shrnutí úvodního referátu prof. dr. Bernda Schorba jednoho z největších žijících německých odborníků v oblasti mediální pedagogiky. Ve svém referátu shrnul vlivy, kontextualizoval a vytyčil cíle mediální pedagogiky coby integrujícího a interdisciplinárního oboru. Ve druhé části svého příspěvku se zaměřil na mediální pedagogiku coby vědu (teorii, praxi a výzkum) o jednání lidského individua s médii a v prostředí společnosti. V závěru shrnul hlavní teze mediální výchovy (v kontextu oboru mediální pedagogiky).

Klíčová slova: mediální pedagogika, teorie, praxe, výzkum

THEORY OF MEDIA PEDAGOGY

Abstract

In this text is described a summary of the introductory paper presented by prof. dr. Bernd Schorb - one of the greatest living German experts in the field of media pedagogy. In his keynote speech he summarized the effects, contextualised and pointed out aims of Media Pedagogy as an integrative and interdisciplinary discipline. The second part of paper is focused on Media Pedagogy as science (containing theory, application and research) about human individual handling the media in the societal context. Finally, in the context of the Media Pedagogy discipline, he summarized main theses of the Media Education.

Key words: media pedagogy, theory, practice, research

Úvod k následujícímu textu

Tento monograficky pojatý sborník vychází především z příspěvků přednesených na mezinárodní konferenci „Mediální pedagogika v teorii a praxi“, konané ve dnech 17. - 18. 6. 2009 na Západočeské univerzitě v Plzni. Konference v rámci česko-německého diskusního fóra přivítala také významného představitele německé mediální pedagogiky prof. dr. Bernda Schorba z Univerzity v Lipsku, který zde přednesl úvodní referát „Teorie mediální pedagogiky“ s tematikou pojetí mediální pedagogiky jako disciplíny integrující různé teoretické, praktické a oborové přístupy. Následující text vychází z jím předneseného příspěvku a je strukturován v intencích tematiky, kterou se prof. B. Schorb zabývá ve svých dosavadních pracích z této oblasti (za všechny např. Hüther, Schorb, 2005, Schorb, 1995). Spoluautorem je Zdeněk Sloboda, doktorand prof. Schorba od roku 2005 a odborník, který se také mediální pedagogikou intenzivně zabývá, zejména pak její strukturou v Německu a celkově podstatou mediálně-pedagogického myšlení, na kterém je německá „Medienpädagogik“ s dlouholetou tradicí postavena (Sloboda 2006).

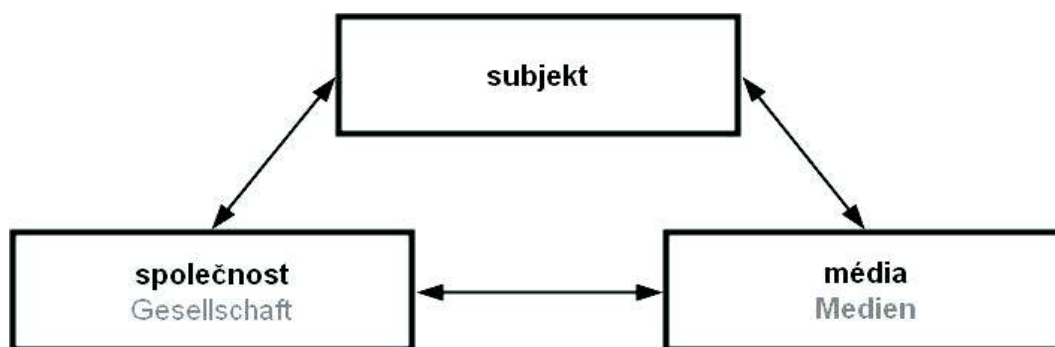
Úvodem je nutné poznamenat, že samostatný obor „mediální pedagogika“ (Medienpädagogik), jehož vznik se datuje již do roku 1976, není jen německým fenoménem. V různých formách a často pod názvem mediální výchova (Media Education) se v podobném pojetí vyskytuje i v dalších zemích, především pak ve Skandinávii, ale také ve Francii nebo

v Kanadě (viz Schorb ed. 1992). Německý model se však jeví jako nejvíce propracovaný jak z hlediska teorie, tak i v kontextu společenské, školní i mimoškolní praxe.

1. Předmět integrující mediální pedagogiky

Mediální pedagogika jako obor je široce rozkročena přes velké spektrum disciplín, které jsou jak historicky, tak i v současné době ve vzájemném vztahu a provázanosti. Především jde o vědy o médiích, vzdělávání a o společnosti. Ovšem mediální pedagogika neintegruje pouze mediální studia, pedagogiku či andragogiku a společenské vědy, její inspirace, výzkumné činnosti a praktická aplikace poznatků vstupují i do dalších oblastí, přičemž jednou z nejvýznamnějších disciplín jsou např. informační technologie. Mediální pedagogika není pouze teoretickou nebo pouze aplikovanou disciplínou, nýbrž obsahuje všechny tyto úrovně: výzkum, teorii a praxi, které na sebe navazují a navzájem se ovlivňují. Z výzkumných poznatků (např. obsahové analýzy mediální produkce nebo výzkumu recepce médií dětmi či důchodci apod.) vychází teorie, která je díky těmto poznatkům také upravována a aktualizována. Teorie i výzkum jsou základy praxe (např. mediální projekty ve školách, volnočasových aktivitách) a jsou v drtivé většině provázeny evaluací, jež vede k potvrzování teoretických předpokladů i ke generování metodologických nástrojů. Jde tedy o komplexní a dynamickou oblast.

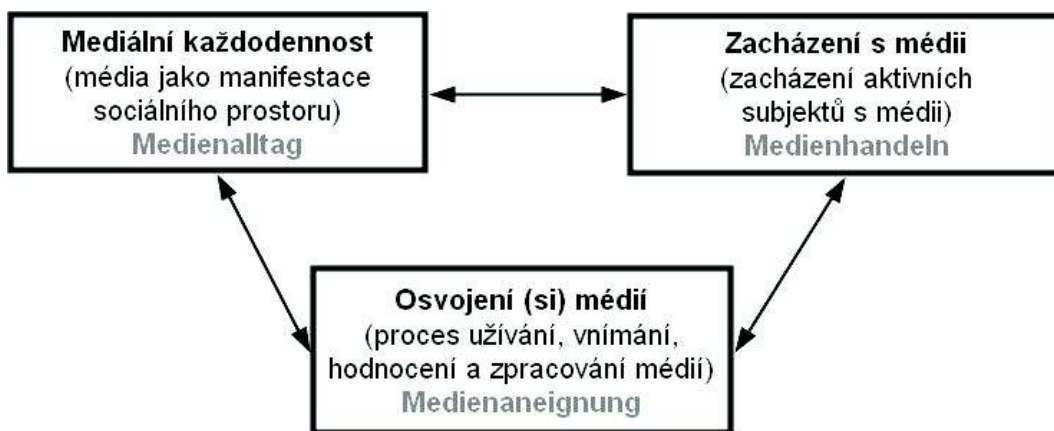
Základním cílem mediální pedagogiky je popis, teoretická konceptualizace a praktická podpora osvojování si médií (Medienaneignung viz Hüther, Schorb 2005, Theunert, Schorb 2000, kde vycházející mj. z Vygotského) samotným subjektem, což nemusí být jen dítě či mladistvý, ale jakýkoliv člověk či skupina lidí, např. velice zajímavou je v tomto kontextu skupina starých lidí. Osvojování si médií chápe mediální pedagogika jako komplexní sociální proces, tedy nejde o izolovaný jev, ale jev, do něhož vstupují další, společností i psychikou jedince determinované proměnné. Předměty zájmu integrující mediální pedagogiky se pak mohou popsat v trojúhelníku vzájemných vztahů, jeho vrcholy tvoří subjekt, čili jedinec, druhým je společnost a třetím jsou samotná média.

Graf 1. Předměty zájmu integrující mediální pedagogiky

Na straně všech tří vrcholů, pokaždé z jiné perspektivy, se pak mediální pedagogika zaměřuje na tři významné oblasti, které vstupují jedna do druhé, navzájem se ovlivňují a spolu tvoří celek. Jedním z vrcholů je mediální každodennost každého z nás i jako celospolečenského procesu – média jsou manifestací sociálního prostoru – obklopují nás, vstupují do našich interakcí, a to jako samotné předměty, s nimiž se intereaguje, tak především jako téma, obsah, nebo kontext interakcí, např. o nich hovoříme. Jsou-li média v našich každodenních interakcích, v naší každodennosti, tak s nimi samozřejmě – my, coby aktivní subjekty – i samostatně zacházíme, např. je používáme ke komunikaci, k vyjádření se, k informování se apod. Abychom byli schopni s médii aktivně zacházet, jednat s nimi ve svůj vlastní prospěch, pak k tomu musíme mít určité kompetence a zkušenosti. Tyto zkušenosti a kompetence se získávají v procesu

osvojování (si) médií – v procesu, kdy média používáme, vnímáme, hodnotíme a pro své potřeby (např. identita, informace, vzdělávání, komunikace) zpracováváme. (Osvojování médií v prvních 6 letech života viz Theunert ed., 2007.)

Graf 2. Předmět zájmu integrující mediální pedagogiky

Jak jsme uvedli, mediální pedagogika je disciplína čerpající z mnoho různých oborů (to ale neznamená, že nevytváří vlastní původní vědění stojící na specifických metodách generující vlastní teoretické poznatky, které jsou základem aplikace ať už výzkumné nebo směřující do praxe), mezi nejvýznamnější patří mediální studia. Ta přináší do mediální pedagogiky např. odpovědi na otázku: Co dělají subjekty s médii. Pedagogická dimenze se pak zabývá tím, jak mohou být subjekty (nejen děti, ale třeba již zmínění důchodci, nebo ale i jinak vyspecifikované skupiny lidí či jedinci) vedeny k tomu, aby emancipovaně, samostatně a uvědoměle zacházeli s médii. Psychologie se zabývá účinky médií na myšlení a citění subjektů, subdisciplína – vývojová psychologie – odpovídá na otázku: Jak určují média biologické a duševní zrání subjektu, jak do něj vstupují. Jak se vyvíjí osobní identita v prostředí společnosti, jejíž nedílnou součástí jsou média, je pak zájmem sociální psychologie. Sociologie přináší pohled z perspektivy společnosti a médií v nich, přináší zájem o oblast vzájemného ovlivnění společnosti a médií společností. Příspěvek informatiky tkví v tom, jak média, především ta digitální, do nichž jsou vtištěny matematické konstrukty, ovlivňují lidské myšlení. Fyziologie mozku pak nahlíží dovnitř, jak jsou procesy vnímání médií moderovány.

Toto samozřejmě není úplný výčet. Stejně jako na úrovni různých subdisciplín psychologie by bylo možné se zabývat tím, jaké otázky mediální pedagogiky mohou zodpovědět třeba sociologie rodiny nebo andragogika atd.

2. Teorie mediální pedagogiky zaměřené na jednání

Jeden ze směrů mediální pedagogiky je zaměření na jednání, zacházení s médii. Tato oblast má především velký aplikační prostor, který uskutečňováním praktických mediálních projektů generuje výzkumně pozorovatelnou zkušenost, která vede k tvorbě teorií a jejich dalšímu ověřování v praxi. Východiskem pro tento směr je to, že jednání s médii je proces subjektivního osvojování (si) médií.

Jednat/zacházet s médii:

- znamená subjektivně volit média,
- obsahuje jednání, která média sama ovlivnila, podnítila,
- umožňuje ovlivnění společnosti prostřednictvím médií,
- je také použití médií (ve společenském kontextu) jako prostřed(ní)ků.

Cílem mediální pedagogiky, zaměřené na jednání, je pak především emancipovaný jedinec mající sám/a sebou moderovaný, reflexivně-kritický pohled na média. Jedinec – subjekt společnosti – je mediálně jednající, kompetentní, samorozhodující a uvědomělé individuuum se schopnostmi tvorby společnosti a jednání v ní. Potřeba z toho vyplývající emancipace a zralosti subjektu je pak možností vymanění se ze závislosti na mediálních, popř. společenských vztahů.

3. Mediální výchova

Jednou z možných cest mediální pedagogiky především se zaměřením na jednající individuuum je mediální výchova nejen coby integrální součást školního vzdělávání, ale jako celoživotní proces, v českém kontextu bychom asi použili termín mediální vychovávání (nebo v pedagogickém smyslu mediální socializace). Mediální výchova je pak příspěvek k rozvoji aktivity a společensky-orientovaného chování jedince. Jako taková stojí na několika tezích:

- Mediální výchova je pedagogika zaměřená na jednání, jejíž hlavním prvkem je „učení se činností“ (learning by doing).
- Mediální pedagogika zaměřená na jednání a kritické teorie médií stojí ve vzájemném kontextu, čímž se v rámci pedagogických aktivit vytváří kritické myšlení vůči médiím (jak obsahům, tak k médiím jako institucím a celého průmyslového odvětví).
- Cílem mediální výchovy je komunikační kompetence jedince. Tedy to, že každý je schopen využívat média ke komunikaci s ostatními, je schopen se skrze média vyjadřovat, formulovat své názory a ve veřejném prostoru je konfrontovat s ostatními.
- Pedagogická cesta k mediálně gramotnému jedinci je reflexivně-praktické osvojení (si) médií.

Mediálně-pedagogickými cíli skrývajícimi se za mediální výchovou je:

- rozšíření schopností jedince zacházet/jednat s médii,
- poznání a naučení se vědomého komunikování,
- získání schopnosti, která umožní sebekriticky rozpoznat své zájmy a umožní je následně kreativně ztvárnit,
- získání schopnosti sdělit v obrazech a slovech své zkušenosti a své kritické postoje,
- získání jistoty v jednání v různých společenských situacích.

Literatura

1. HÜTHER, J., SCHORB, B. (eds.) *Grundbegriffe Medienpädagogik*. Nově koncipované 4. vydání. Mnichov: KoPaed, 2005. 480 s. ISBN 3-938028-06-8.
2. SCHORB, B. (ed.) *Medienerziehung in Europa – Media Education in Europe*. Mnichov: KoPäd, 1992. 231 s. ISBN 3-929061-00-7.
3. SCHORB, B. *Medienalltag und Handeln. Medienpädagogik in Geschichte, Forschung und Praxis*. Opladen: Leske + Budrich, 1995. 244 s. ISBN 3-8100-1382-X.
4. SLOBODA, Z. Mediální pedagogika. Integrovaný přístup k uchopování a chápání role médií ve společnosti. Pp. 27-48. In *Miscellanea Sociologica 2006*. Sborník z příspěvků z 2. doktorandské sociologické konference pořádané FSV UK a FF UK 25. – 26. 5. 2006. *Pražské sociálně vědní studie 2006*. Praha: FSV UK a FF UK, 2006. [cit. 22. 2. 2007] Dostupné na WWW: <http://www.fsv.cuni.cz/FSV-536-version1-SBORNIK_final.pdf>.
5. THEUNERT, H. (ed.) *Medienkinder von Geburt an: Medienaneignung in den ersten sechs Lebensjahren*. München: KoPaed, 2007. ISBN 978-3-86736-007-4.
6. THEUNERT, H., SCHORB, B. Kontextuelles Verstehen der Medienaneignung. Pp. 33-57. In SCHORB, B., PAUS-HAASE, I. (eds.) *Qualitative Kinder- und Jugendmedienforschung: Theorie und Methoden: ein Arbeitsbuch*. München: KoPäd, 2000.

Kontaktní adresa

Prof. Dr. Bernd Schorb
Universität Leipzig
Professur für Medienpädagogik und Weiterbildung
Emil-Fuchs-Straße 1
D-04105 Leipzig
Telefon: +49 (0)341 97 35 850
E-mail: schorb@uni-leipzig.de

Mgr. Zdeněk Sloboda
Institut sociologických studií
Fakulta Sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze
U Kříže 9, 150 57 Praha 5
Telefon: +420 608 831 862
E-mail: sloboda@fsv.cuni.cz